

Marc van
Oostendorp

“**T**oen ik nog maar kort taalwetenschap studeerde, werd er een enquête uitgedeeld”, vertelt taalkundige Mirjam Ernestus (37). “Ons werd onder andere gevraagd wat we van de opleiding vonden. Hoewel ik niet erg enthousiast was, heb ik toen maar ingevuld dat ik het leuk vond. Ik was al twee keer van studie veranderd. Ik dacht: als ik hier nu ook weinig aan vind, blijft er niets meer over.”

Inmiddels is Ernestus door de European Science Foundation uitgeroepen tot een “potentieel wereldleider” in de taalwetenschap. Ze krijgt dit jaar de prestigieuze EURYI-prijs (European Young Investigator Award, ‘Europese prijs voor jonge onderzoekers’) van 1,25 miljoen euro om in de komende jaren te besteden aan onderzoek. Ook door haar collega’s wordt Ernestus gezien als een van de belangrijkste jonge Nederlandse taalkundigen.

‘Eik’

Ernestus gaat met het geld van haar prijs onderzoek doen naar een verschijnsel dat haar al interesseert sinds ze haar proefschrift schreef: het feit dat mensen zonder dat ze het in de gaten hebben veel woorden maar half uitspreken. Wie nauwkeurig luistert, hoort bijvoorbeeld dat ook ervaren sprekers een

woord als *eigenlijk* in lopende spraak bijna helemaal inslikken, en in plaats daarvan ‘eik’ zeggen.

Opvallend daarbij is dat het normaliter niemand opvalt dat de helft van het woord ontbreekt. Ernestus liet mensen eens in een experiment op een knop duwen als ze een *l*-klank hoorden. Bij een zin als ‘Dat is eik raar’ drukten ze allemaal, en als hun erop gewezen werd dat er helemaal geen *l* te horen was geweest, weigerden ze dat soms zelfs te geloven. Kennelijk vullen we in ons hoofd die ontbrekende klanken zo gedachteloos in dat we niet eens meer horen wat er echt gezegd wordt. Dat effect wil Ernestus de komende jaren nog beter onderzoeken, ook voor andere talen, zoals het Spaans, het Frans, het Ests en het Fins.

Ernestus, die in 2000 promoveerde aan de Vrije Universiteit in Amsterdam, werkt sinds die tijd bij het Max Planck Instituut in Nijmegen, een grotendeels door een Duitse organisatie gefinancierde onderzoeksinstelling die zich richt op de manier waarop taal in ons hoofd zit. Ze is er anders tegen taal aan gaan kijken: “Op de universiteit was me verteld dat taal met regels werkt. Het feit dat je *tobben* uitspreekt met een *b*-klank, maar *tob* met een *p*, werd toegeschreven aan een regel van de Nederlandse klankleer die van elke *b* aan het eind van een woord een *p* maakt. Maar dat klopt niet.”

‘Stobden’

Ernestus ontdekte hoe het wél zat toen ze in Nijmegen kwam werken en ze werd ingeschakeld bij onderzoek naar precies de afwisseling tussen bijvoorbeeld de klanken *b* en *p*: “Ik doorzocht een grote database met Nederlandse woorden die we heel nauwkeurig op allerlei regelmatigheden gingen onderzoeken. Daaruit bleek bijvoorbeeld dat er in het Nederlands na een korte klinker veel vaker een *p* voorkomt dan een *b*: er zijn allerlei woorden als *drop*, *kop*, *lip*, *mep* en *pap*, maar woorden als *kwab* en *schub* zijn veel zeldzamer. Van die verdeling maakten we een statistische analyse.”

Vervolgens is Ernestus de fouten gaan bestuderen die mensen maken, bijvoorbeeld als ze de verleiden tijd moeten maken van *tobben*. Sommige mensen zeggen dan al dan niet per ongeluk ‘topten’ in plaats van ‘tobden’, en behandelen dat werkwoord dus alsof het een *p* heeft. Ze kwam erachter dat er een verband is met de verdeling van de woordenschat: de fout ‘topten’ is veel waarschijnlijker dan de fout ‘stobden’. Hoevéél waarschijnlijker viel zelfs ook precies te zeggen aan de hand van de statistische verdeling van de woordenschat.

Ernestus: “De conclusie is voor mij duidelijk: het beeld dat mij tijdens mijn studie is bijgebracht, moet worden bijgesteld. Mensen kennen geen regels voor de verleiden tijd. In plaats daarvan hebben ze in hun hoofd alle verledentijdsvormen opgeslagen; woorden die op elkaar lijken, zitten dicht bij elkaar in ons brein, en daardoor grijpen we weleens mis. Als ze de verleiden tijd *tobden* moeten zeggen, beginnen alle woorden als *kopten*, *stopten*, *flopten*, *ontpopten*, *propten* en *klopten* dat woord de verkeerde richting in te trekken. Soms geven de hersenen aan die verleiding toe: dan zeggen mensen dus per ongeluk ‘topten’.” Dat je omgekeerd bij *stopten* iets fout zou doen is veel minder waarschijnlijk, omdat er minder woorden zijn die je de verkeerde kant op zouden sturen: naast *tobden* heb je *schrobden* en hooguit een handjevol andere.

Klankregels

Met dit vernieuwde inzicht wil Ernestus terugkeren naar de uitspraak van *eigenlijk* als ‘eik’. “Dat inslikken kun je gemakkelijk begrijpen als je gelooft dat mensen regels in hun hoofd hebben. Als iemand ‘eigenlijk’ zegt, haalt hij volgens die redenering eerst dat hele woord op uit zijn geheugen, en past daar dan enkele klankregels op toe, die er ‘eik’ van maken. De luisteraar hoort dat woord, maar reconstrueert er weer het volledige woord *eigenlijk* uit. Die regels verlopen volautomatisch, en geen van beiden is zich ervan bewust dat sommige dingen nooit gezegd zijn

– in hun hoofd hebben ze allebei wel degelijk een *l*.”

Maar Ernestus denkt dat waarschijnlijk ook hieraan geen regels te pas komen. “Volgens ons model hebben mensen zowel *eik* als *eigenlijk* in hun hoofd zitten. De vraag is dan hoe we een rangorde tussen die twee kunnen aanbrengen: hoe kunnen mensen ‘eigenlijk’ horen als iemand ‘eik’ zegt, maar nooit ‘eik’ als iemand ‘eigenlijk’ zegt? Mogelijk klinkt het ‘eik’ dat mensen zeggen als ze ‘eigenlijk’ bedoelen toch niet precies hetzelfde als de naam van de eikenboom. Misschien tilt de spreker toch heel vluchtig het puntje van zijn tong op, alsof hij een *l* gaat zeggen, en misschien pikt de luisteraar dat heel subtiele signaal toch op. Dat willen we de komende jaren gaan uitzoeken.” ●

Taalkundige Mirjam Ernestus ontving dit jaar de prestigieuze EURYI-prijs voor jonge onderzoekers.